

«Слово нелукаве окрилював нескореним пером».

Поезії про Олесе ГОНЧАРА

Пломінь «віщої зорі» Олесе Гончара у небесах «не згоря ані з радості, ані з горя» (В. Корж) протягом десятиліть, а з наближенням ювілею палає з особливою силою. 3 квітня виповнилося 105 років від дня народження Олесе Терентійовича Гончара (1918-1995), нашого славетного земляка, видатного письменника і громадського діяча, Героя України, академіка, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Твори Майстра слова – зразки класичної української літератури ХХ століття, довшеного сплаву ідей, почуттів, що мають загальнолюдську вартість і хвилюють серця читачів майже 8 десятиліть, несуть філософське осмислення дійсності, проникнення в таємницю людської душі, важливість і масштабність порушених проблем, любов до рідної землі і народу.

Дитинство і юність майбутнього духовного лідера нації минули в селі Сухе на Полтавщині в простій селянській хаті неписьменної бабусі Єфросинії Євтихіївни. Після смерті матері, 1920 року, вона забрала хлопчика, переробила документи і до школи він пішов уже не Сашком Біличенком, а Олесем Гончаром. У «Щоденниках» він писав: «Дорогі мені роди обидва – і Гончарівський, і Біличенківські, бо разом вони ж дали мені життя. Інакше чому ж мені таке солодке повітря полтавське і чому так хвилює мене дух Дніпра, де котрийсь із предків, шаблю змінивши на лоцманське весло, летів серед спіненних бурунів через пороги, летів серед їх смертельного саява кудись униз, у переповненні сонцем степи?! Гени?! Та ж, мабуть, це таки вони голос подають!!!».

Місто Дніпро є знаковим у життєвій і творчій долі письменника: народився в с. Ломівка тоді ще Новомосковського повіту; після Другої світової війни навчався у ДДУ, жив в оселі сестри на вулиці Клубній тоді вже Дніпропетровська, де написав перші твори – «Модри Камень», «Весна за Моравою», «Співачка», нарис «Аспірантка», роман «Прапорносці»; до 1984 року щоліта приїздив у відпустку.

Зі спогадів Олесе Терентійовича «добра половина творів» створювалася саме в Ломівці, на «незабутній Клубній, 25», де і атмосфера, і середовище «трудогих» людей заохочували до творчості. У Ломівці писалися і «Тронка», і «Таврія», і новели з циклу «Південь», «Людина і зброя», «Перекоп», тут «визрів» і роман «Собор». О. Гончар писав: «І ось я знову у Дніпропетровську. Після шестирічної перерви. Те ж подвір'я споришеве, ті ж кімнати в будиночку, де так добре писалось, та ж лавка у дворі, де з друзями сиділось так гарно зорними вечорами».

То ж не дивно, що на Придніпров'ї Олесе Гончар мав безліч шанувальників і друзів, особливо серед письменників, багатьом писав передмови до збірок, благословляючи в літературу, читав рукописи, давав слушні та дружні поради. Письменники Січеславщини: С. Бурлаков, К. Дуб, В. Корж, Н. Нікуліна, О. Омельченко, М. Сарма-Соколовський, В. Старченко, Г. Шепітько та інші увіковічили в поетичному слові людську і творчу долю Майстра, лишили спогади про незабутні зустрічі, бесіди з ним, враження від прочитаних творів. Прикметними рисами образу Олесе Гончара в поезії січеславських авторів є духовність, тонкий художній смак, рідкісне мистецьке обдарування – «голос совісті» (С. Бурлаков); «жайвір космосу степу», «Великдень душі» (В. Корж); «письменник зоряного лету, ментальний України дух», «чарівник краси» (К. Дуб); «доби своєї син» (М. Яланська); його кредо «естетичність і людяність» (М. Зобенко).

У поезіях – особистісні почуття авторів до Олесе Гончара, їхнє бачення і розуміння цієї знакової постаті, всенародна любов та шанна Великому Українцю, який «Слово нелукаве окрилював нескореним пером» (В. Корж):

*Життя – живе. І що б там не було,
а жодна сила не спроможна зроду
заплямувать піднесене чоло
людини, гідної свого народу* (Н. Нікуліна).

Образ Олесе Гончара в цій поетичній добірці розкривається на тлі біографічних подій: «В хатиноньці сестри / Благій – ну що й казати! – / Олесею Гончару наснилась мати» (С. Бурлаков); «З Ломівки далекої пішки / Ви йшли крізь снігів каламуть, / було в тім символіки трішки:

/ в науку ж не їдуть, а йдуть...» (В. Корж); «Сестра сидить в хатині при вікні, / очікує багато днів на брата. / Приходив брат маленьким уві сні – / зайшов у хату втомленим солдатом» (В. Старченко). Часто у поезії Митець асоціюється із героями своїх творів, гострими загальнолюдськими проблемами, порушеними в них: «Це тобі Тереза посміхнулась, / І душа в любові стрепенулась... / До нас говорить Ясногорська, / З черешень цвіту йде Черниш...» (К. Дуб); «Сутність відсуває важку, / Щоб освятить «Собором» наші душі» (С. Бурлаков); «Гортаю листя новели «Модри Камень» (М. Зобенко).

Пропоновані читачеві поезії письменників Придніпров'я про Олесе Гончара – це художня сторінка його великого життя та його правдивої прози, що «не поступиться пісням» (Г. Шепітько). У неперевершеній художній прозі, літературно-критичних статтях, щоденниках, листах Митця – невичерпні глибини його світу, які буде відкривати для себе ще не одне покоління: «Майстри лишають мудрість нам свою, / Щоб залишитись вічними у слові» (М. Яланська).

Валентина БІЛЯЦЬКА,
професор кафедри філології та мовної комунікації НТУ «Дніпровська політехніка»,
доктор філологічних наук

Сергій Бурлаков

Пророчий сон

*Мати Олесе Гончара, Тетяна
Гаврилівна, померла, коли Сашкові
не було ще й двох років*

*В хатиноньці сестри
Благій – ну що й казати! –
Олесею Гончару наснилась мати:
Стою на березі ріки,
А храм – навпроти.
Запраг до нього допливти –
Вир побороти.
Гребусь...
Гребусь...
Нічого не виходить.
Вже потонуть боюсь,
І раптом – човен сходить
Над хвилями.
А в ньому жінка в білім...
Я в човні вже!
І руки занімілі милує жінка...
– Чи не ти це, нене?
Ще й мовить так:
«Іди у храм і помолись за мене...
І помолись за степ,
За Україну...
Прошу тебе... молися...
Сину... сину...»
Пророчий сон.
В дні творення суворі
Він став реальністю,
Він справдився в «Соборі».*

Голос Гончара

*Знов чую теплий голос Ваш,
Провісних сподівань м'яку мову.
Ви увійшли у наш розгардіяж,
Мов яблунь цвіт у пору поранкову.
Йдете Ломівкою по свіжій моріжку
І квіття оглядаєте, і груші.
Сутність відсуваєте важку,
Щоб освятить «Собором» наші душі.
Руки легкої твердість я вловив
І Ваших слів довірливу прозорість.
В них чувся посвіт лебединих крил,
В них віщих сфер світилася високість.
Як вирвались за місто, я спитав:
– В які краї? Чи, може, вже на Київ?
– Ні, у степи! До жайворів, до трав.
Їх прадідівський дух ще не покинув.
Відчув, що чую Вас в останній раз,
Що більш у Ваші не погляну очі
І не вгашу неправедних образ...
А шлях летить, а шлях собі гуркоче!
Ваш голос – голос совісті. Звучить
Духовна енергетика й понині.
У ній усе життя, як вічна мить,
Як цілий світ у степовій росині.*

Віктор Корж

*Благословіть Собор:
митець безсмертний з нами,
прапорносець духу гордого між нас! –*

*ні громовиця літ, ні долі круті злами
не стишать його слів про волі віщий час.*

*Не ревіємні дзвони – дзвони Слави
над Україною, над клетітним Дніпром
на честь митця, що Слово нелукаве
окрилював нескореним пером.*

*Студентська юнь бере те Слово в душу,
щоб додалось їй світлої снаги,
і присягається Славутич: «Я не зрушу
святі для вас любові береги!»*

Костянтин Дуб

Слово Олесе Гончара

*Вічне слово Гончара
В гостині нашій промовляє,
Світлішає печаль Дніпра,
Як хвиля тут його стрічає.
Він, як гончар, творив слова,
Щоб людям в спадок передати.
Слова його – завжди солдати,
Плацдарми, ювілейні дати.
В них час Гончарно ожива.
Він – мрійник, чарівник краси,
Зоревим саявом перевитий.
В нім сорок п'ятий цвіт весни
Вдовиною сльозою вмитий.
Звучать у тронках голоси...
Всі прапори до нас – у гості, –
Непереможний цвіт весни
Несуть в серцях прапорносці.*

Молитовна зоря Гончара

*Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...
О. Гончар*

*Океани світлої любові
В берегах твоїх високих дум
Відчуваю в кожному твоєму слові,
В них – і радість, і болючий сум.*

*Не студентські, – фронтові поезії писав.
Зранений не раз в бою вмирав...
Під тобою міни вибухали,
Росм кулі мимо пролітали.*

*Ти дивився смерті в хижі очі,
Нотував щоденники пророчі.
Небові ключі в Альпах знайшов,
До Берліна клятого дійшов.*

*Це тобі в криваві ті бої
Пісню вірності співали солов'ї.
Це тобі Тереза посміхнулась,
І душа в любові стрепенулась.*

*За мить щастя всіх – переміг!
Всіх прославив, зробив все, що міг!*

*До нас говорить Ясногорська,
З черешень цвіту йде Черниш...
В них юнь твоя Холодногорська,
Ти в кожній книзі в них звучиш.*

Далі – на стор. 7

Продовження. Початок на стор. 6

В «Соборі» Єлька промовляє.
Катарсисно наш день вітає:
Нетлінне все – страху не знає,
До творень нових підіймає.

Який ти гордий і красивий,
Стрункий, сміливий, вольовий,
У творчості тільки щасливий,
Несеши свій прапор бойовий.

Письменник зоряного лету,
Ментальний України дух.
Не кануть слова твої в Лету,
Промінь зорі в них не потух.

На світанні, в години робочі,
Коли сива на травах роса,
Озиваєси ти із своєї праночі.
Нам сіяє твоя молитовна краса.

Степ Олесея Гончара

Степ і степ половецький
і скіфський без краю
Розпросторивсь у мареві звихрених днів,
А над ним небо висне і вітер гуляє,
Плач невольниць, брязкіт мечів.

Заробітчанський степ,
таверійський, босоногий...
Полова, остюки, ізранена земля...
Чумацький степ, волячий, круторогий,
Чумацьким Шляхом сяє нам здаля.

Буйнотравний край, колосистий...
В ньому – радість, тривога і біль,
Чорноземний, правічний, український,
Несе подих заобрійних піль.

Степ ковильний – в квілінні чайнім,
Полиневий – в сповитку туманів і рос.
Із Великого Лугу, воскрес із руїни,
Плодоносить у райдугах гроз.

Степ Гончарівський, рідний,
Придніпровський,
Блакиттю споєний, доцями із Дніпра.
У ньому голос «Тронки» доленосний,
Надії, віри, сподівань зоря.

Гончар в степу... Жайвір десь співає...
Світанний промінь ліг, як Оберіг...
Вітер духмяний мрії навіває, –
Степ різнотрав'ям хилиться до ніг.

Як він любив степи всі неозорі,
В шептанні трав ловив таємний зміст...
Над ним в степу його незгасні зорі,
Людинолюбні, сяють на весь світ.

Марія Зобенко**Тереза, фея любові**

Ідея створити балет
за новелою «Модри Камень»

Жовте листя землі...
Жовтень...
Жодного листка, схожого у тій осінній
заметілі...
Вінець природи.
Задум Творця.
Оті несхожі візерунки...
Ота незнана тайна кінця.
А початок? Він був...
Хочеться Весни!
Гортаю листя новели «Модри Камень».
Молодий нектар. Свіжість.
Рухів. Звуків. Кольорів.
У якусь мить бачу: це ж балетна
вистава!..

І за мить запам'ятовується як щастя.
Творче.
Проліски так дивно зуться – небовий
ключ.

Дівчина, як весняна квітка...
Танцює серед рідних словацьких гір!
Справжнє фея любові!..
Він дивиться закоханими очима.
А порухи серця такі тривожні. Війна!
Тривога і вдома.
Студент дарує (в журналі «Україна»)

свій небовий ключ –
новелу «Модри Камень».

А ідеологічні яничари просичали:
«Гончар проповідує зраду Батьківщині.
Любити іноземку заборонено нашим
законом».

«Націоналіст», – лунає страшне
звинування.

Такий творчий світанок на Дніпропетровщині.

Всі погляди на солдата з орденами й
медалями.

«Це внутрішній діалог героїв про кохання,
а про зраду тут не йдеться».

Звертаю увагу на дату під новелою –
1946 рік.

Це ж ювілейні піввіку новели, весняного
твору митця.

Його кредо – естетичність і людяність.

У красивій радіокомпозиції голос
артистки:

«Важливо чути внутрішню мелодію,
я танцюю у хвилини натхнення...»

Здається, радує всіх апофеоз Міжнародного
конкурсу

імені Сержа Лифаря у молодій Дер-
жаві.

Молодість і балет. Що краще?!
Вражає незвична деталь зі спогадів:

«Олесь Терентійович так любив ди-
витися на танцюючих.

Казав, бувало: «Люди красиві в тан-
цях...»

Є у нас безсмертна Мавка...
Століття заворожує сцени світу
Джюльєтта...
Смутить і підносить красою почуття
Пер Гюнт...
Національному балету потрібна на-
ціональна основа!

Хто створить лібрето про кохання
солдата

і дівчини-іноземки в Другій світовій війні?
Аби перевірити свої враження, пишу
артистці:

«Уважно ознайомилася з «Терезою,
фесю любові».

Впевнена в тому, що після виходу в світ
цей твір знайде своїх прихильників
серед людей мистецтва...
Посприяю втіленню Вашої ідеї в
життя...»

Слова Лариси Хоралець:
«Потрібна гарна музика!

Якби ж надихнувся славетний Іван
Карабиць!»

Думка Валентини Данилівни Гончар:
«Якби узявся за постановку блискучий
Вадим Писарев», –
це моя мрія. Чула його
красивий вислів про
силу українського мистецтва!
«Потрібна гарна музика!..»
«Люди красиві в танцях!..»
Кружляє жовте листя...
Дзвенить блакитний дзвін Весни.
Жодного візерунка у дублікаті.
Мистецтво живе вічно!
Як і кохання – тисячу років...
Дивіться. Слухайте!

Балет за новелою Олесея Гончара.
Пропоную назву: «Тереза, фея любові».

Микола Миколаєнко**Усмішка Олесея Гончара**

Цілую усмішку твою...
Ганна Чубач

Я пам'ятаю наші світлі стрічі
На теренах паланок гордих Січей...
Яка чарівна ти була, русалко!
Лишень поглянеш – і на серці смалко.
Немов зійшла богиня з райських куцій
Чи мавка із замріяної пуці.
А як казала про Олесея Гончара:

«В президії сиділа я з ним поруч,
Яке це щастя!.. Він – моя зоря!
І це на нього замахнулася покруч!»

Вродливі, як боги, – ви з тіста одного,
І це його ти усміх цілувала,
Захплена й гаряча, як огонь,
Під грім овацій у столичній залі.

Защедрений
в лунких званнях та орденах,
Пестун тоталітарної системи,
Митець давно збагнув

її підступний жах,
Її антигуманності екстремі.

«Цілую усмішку твою!» – сказала ти,
Несхибно в серце генія влучала.
Сплітались корені ума і красоти,
Як доброти вселюдської Начала.

Соборів душ Олесь завжди жадав –
Це в усмішці заграло мудро й щиро:
Краси і мудрості

він дарував нам сплав,
Аби ми всі жили у щасті й мирі.

Наталка Нікуліна**Гідність**

І зазимків, і гроз – всього було,
топтали орди нескориму вроду.
Та зводилось розвеснене чоло –
чоло високе гідності народу.
А хтось же намірявся і по ній
пустити потоптом орду зневіри,
перетворити труд душі на гній
і заглушити спраглий голос ліри.
З браваурним маршем,

думи, не спішіть –
мовляв, ніхто святині не поборе, –
бо можна зруйнувати собор душі,
як руйнували кам'яні собори.

І все-таки – мов шаблі змах: «Не руш!»
Ваш час минув, нерони паперові:
іще стоять собори вільних душ,
незламні, яко правда в щирім слові.

Життя – живе. І що б там не було,
а жодна сила не спроможна зроду
заплямувати піднесене чоло
людини, гідної свого народу.

Олесея Омельченко**Присвячую Олесею Гончару**

Високий берег рідного Дніпра.
На кручах – церква біля Військового.
Все пам'ята Олесея Гончара,
Бо розказав у неповторнім слові
І про собор, й про Ненаситця рев,
Про нашу школу

й військовчан гостинність...
Колаж світлин зберігся дотепер.
Олесь і ми – у спалахах дитинства.
Я, ще мала школярочка, тоді
Подивувалась, що казали люди:
«Гончар – наш син, сміливий, видатний,
Його, як рідного, ми любимо!»
Хіба ти знав, наш генію, «Собор»
На довгий час цензура затаврує!?

Але тебе не зломить жоден зомб.
Крізь тишу кожної правди голос чує.
Хто зіркою сіяє – не згасить!
Хто йде вперед

за рідний рід безстрашно –
Яснітимо довічно в пам'ять нашу,
Допоки сонцю в небесах світить.
...Собор на кручах вже давно знесли.
Порогам аж на дні – не заспівати.
А твій Собор над часом в час летить.
Бо хто зоря – судилося сіяти!

Віталій Старченко

Ломівка Олесея Гончара

Стоять хати, як вдови у зажурі,
та вже світанок вікна омива,
й сади цвітуть в Ломівці й на Амурі –
земля всміхнулася повоевним маєм.

Лелека кружляє над весною –
з країв чужинських повернувся в Ломівку.

Уже не пахне просторинь війною.
Шукає птах неспалену домівку.

Сестра сидить в хатині при вікні,
очікує багато днів на брата.
Приходив брат маленьким уві сні –
зайшов у хату втомленим солдатом.

Струсивши пил чужих країв з чобіт,
зайшов солдат у рай сільської хати:
тут рідне все, бо тут Олесь рід,
біда і радість, спогади і втрати...

І хай ще довго проклята війна
в безсонні ночі стогоном лунає –
лелеку щастя піднесе луна
над тим маленьким білостінним раєм.

Ганна Шепітько**Проза****Олесею Гончару присвячую...**

Нам день осінній світить та не гріє...
хоча і є – наповненість якась.

Моя душа поволеньки сивіє,
що не кажіть, а доля – відбулась.

І як не сій нові, незнані зерна,
набутий смак диктує вже своє.

І свіжості ніхто нам не поверне,
якщо в душі запасу вже не є.

Тривалість дня скорочується прудко,
бо треба вчасно всі плоди зібрати.

Доба метеликом зникає круто,
і ніде (в кого?) на те ради взяти.

Митець живе у стислому відлунні,
бо відчуває віддали і сні.

Здається, поруч – тимчасові блудні,
які і змісту ще не набули.

Пробачте за прозовість і буденність
рядків, що знають ціну всяким дням!

Живе в мені напрочуд світла певність:
Ця проза не поступиться пісням!

* * *

Олесею Гончару – на його 75-річчя

Воно, ще зовсім років небагато,
як щедру книгу вічності відкрить...
І долю незрадливу поруч мати,
що додає снаги по правді жити.

Ще можна бути лицарем-солдатом,
щоб квіти-зорі нації цвіли,
адже Ви були вміли так крилато,
що й злі вітри Вам друзями були!

Здоров'я Вам і мудрості, і сили!
(Вас Україна любить не дарма)
Прийшло все те, що в Бога Ви просили,
і людську шану з гордістю прийма.

Марина Яланська**Майстрові****Пам'яті О. Т. Гончара**

Майстри лишають нам свою печаль,
Щоб ми її ніколи не збагнули.

Доби своєї син. Олесь Гончар.
Людинолюбності натхненник чулий.

Спасибі, майстре, за глибину думок,
Що вміє творити поезію у прозі.

Ще в коридорах чуть поважний крок,
Лише ледь-ледь притишений на розі.

Спої нас, майстре, величчю прозріння.
Гортаю світлі сторінки романів.

Письменник, кажуть, совість покоління,
Не заплямуймо ж совісті в омані.

Рятунок людства від самих себе –
Яка почесна і невдячна втіха!

Гончар уміє бачити святе,
Де інші зазвичай шукають лиха.

Умійте в людях віднайти добро! –
Заповідав – оберігайте душі!

Навчи нас, майстер, не втрачати тепло
І не пускати до сердець байдужність.

Ми збережемо ясну твою зорю
Крізь долі і роки на видноколі...

Майстри лишають мудрість нам свою,
Щоб залишитись вічними у слові.

Закінчення у № 15-16
(квітень 2023 р., стор. 7)